

64

KRITIKA

KRITIKA-MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT
MEGJELENIK: HAVONTA KÉTSZER

SZERKESZTI:
HALASI ANDOR

ELOFIZETÉSI ÁRA:
EGY ÉVRE: 6 KOR.
FELEVRE: 3 KOR.

EGY SZÁM ÁRA: 20 FILL.

SZERKESZTŐSÉG

ÉS
KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, VIII.
RÖKK-SZILÁRD-U. 27.

12

SZ.

A KRITIKA KRITIKÁJA

Henry Bataille: A balga szűz. —
És egyéb balgaságok. □

Kétségtelen: Henry Bataille kitűnő színdarab-író. Ezt a szót: színdarab, szeretném valahogy úgy elválasztani a dráma szótól, ahogy a novella elnevezés független a tárca szótól. Tárcaiban lehet írni novellát is, mást is. Lehet a legkitűnőbb színdarabot megírni anélkül, hogy dráma, a szó benső értelmében vett dráma volna benne. Henry Bataille kitűnő színdarab-író. Sőt: Henry Bataillenak igen erős érzéke van a dráma iránt. Pompásan meg tudja érezni a drámai témákat, a drámai helyzeteket. Csak drámát nem csinál belőlük. A témáinak drámaisága fölött, mint vulkanikus talaj fölött, síma területen játszódnak végig a színdarabjai. Néha megmorog a mélyben a tűz, de rögtön elhallgat. A kitöréseket nem ő csinálja.

A „Balga szűz”-ben megbámultam, milyen drámásan állított szembe két világfelfogást. A herceg, akinek vérében — vérében! — van a *conservatív erkölcs*: a családi becsület tekintélyébe, az ártatlanság bűvös erejébe vetett hit, a vallás parancsai előtti föltétlen tisztelet s a mély, őszinte felháborodás ezeknek az eszményeknek megtámadói ellen s akinek a saját szempontjából föltétlen meggyőző érvei vannak a saját erkölcsé megvédésére, a herceg annak a szabadgondolkodó ügyvédnek levelét olvassa, aki a leányát elcsábította: „én a magam erejéből lettem azzá, ami vagyok. Engem nem emeltek a tekintélyek. Sohasem ismertem el semmiféle tekintélyt. Nekem bálványra van szükségem. Te a bálványom vagy, stb.” — „Ezek előtt nincsen a szentség, — dühöng a herceg, — ezek csak zsákmányokra lesnek. Csak a saját erejükben hisznek. Számító cinizmussal rombolják szét az élet leggyöngédebb szépségeit. Szájaskodással törnek előre a pályájukon stb.” Hiszünk a hercegnek. De hiszünk az ellenfélnek is, akit egyelőre csak a leveléből ismerünk. Alig várjuk, hogy megjelenjék s maga okolja meg a tettét. Mindenesetre: egyetlen ember beszéde által a két világfelfogás a legtisztább drámai feszültségig van egymás ellen hegyezve. Várjuk ebből a két lélek ből kerekedő drámát; arra készülődünk, hogy azok után, amíg ebből az ellentétből származni fognak, a végén valami világosabb lesz előttünk. A legdrámaiabb értékű várakozásunk ugyebár ez: hogyan függ össze az ügyvédnek a levélen keresztül megérezett egyéniségével az, amit tett s amit tenni fog? A drámai anyag gyönyörű. Azután kislül, hogy az ügyvéd minden jelemtől, világfelfogástól, egyéniségtől függetlenül, egyszerűen szerelmes a leányba, úgy, ahogy a leány ő belé. Érdekes dolgok következnek,

érdekes események. Bataillenak kitűnő privát ötletei vannak. Minden pillanatban olyan helyzetet szervez, amelyben a z érdekes, ami utána fog következni s amelyben az előbbi helyzeteket nyugodtan elfelejthetjük. De a drámai mag elszóródik, nem belőle nőnek az események, a jól forgó izgalmak. Bataille kitűnő színdarab-író. Csak azt a néhány állító mondatba is összesűrűsíthető nagy életigazságokat nem szabad keresni a színdarabjában, amelyet minden igazi, vérbeli drámából le lehet szűrni. Hogy a „balga szűz“ a végén megöli magát, az itt egyetlen egy lelki problémát sem dönt el, még csak világosabbá sem tesz. Semmi egyéb, mint egy érdekes esemény. Más érdekes eseményt is lehetett volna befejezésül felhasználni. De azért ez alatt is szép drámai anyag úszott el: kétféle szerelem: a hitves és a szerető szerelmének a harca.

Ebből a színdarabból igazán csak Keszler József vonhatott le komoly drámai „tanulság“-ot, irván: „Bataille az erkölcs mellett döntött. Kegyetlenül bár, de helyesen tette. Mert a győzelem annak jár ki, ami jó; nem pedig annak, ami csupán édes. Hogy a két bűnös közül a gyöngébbik hal meg, az sajnálatos; de az erkölcsi rendre közönyös. A földolog az, hogy Sátán ismét lesujtassék a kárhozát örvényébe.“ Jó, hogy Timár Szaniszló az „Egyetértés“-ben pont az ellenkezőjét írta ennek, ugyancsak irván: „van annyi ereje és argumentáló képessége a szerzőnek, hogy a törvényen kívül álló, a társadalom által üldözött morált elfogadhatóvá tegye.“

Egy ilyen színdarabíró, akinek a színdarabja alatt mindenütt komoly drámai mélységek vannak s aki oly okosan tudja a siker érdekében ezek fölé a bedeszkalozott mélységek fölé építeni a maga darabját; aki több, mint Bernstein, Kotzebue vagy Kistemackers, de még csak nem is Rostand, sőt: nem egészen Bataille: bizony sok fejtörést okozhat a kritikusoknak.

Alfa valami nagyon szépet látott a Balga szűzben: „Hálásan kell említenünk, hogy Bataille a bűvészi apparátust otthon hagyta, virtuozitását nem fitogtatja. A téma megihleti, néhány gyönyörű ötlete támad.“ Bárdos Artur már nem hiszi ezt. Ő a hideg virtuózt látja Bataille-ban, aki „szolgai készséggel szervirozza a — hangulatot.“ Szerinte: „kétségtelen, hogy Bataille-nek ez a legértéktelebb darabja.“ Lehet, hogy ebben neki van igaza. Csak a Független Magyarország kritikusanak: Pogány Bélának kijelentése ejthet kissé gondolkodóba: „ez a darab Bataille legjobb alkotása.“

James Mill a „Szabadságról“ írott munkájában azt mondja: „az emberi elme tökéletlen állapotában az igazság érdeke a vélemények különbözősége.“ Nyugodjunk meg ebben.

Halandó

[XOR]

RABLELKEK — IRTA : ZILAH I LÁSZLÓ

Rablelkek: a megszokás, a divat, a konvenciók, a léna hazudozások, a tudatlan ámitások, felületes ítéletmondások gyenge lovagjai. Tavaly Molnár Ferencért lelkesültek, azelőtt Wildera esküdtek, az idén csak Szomory él, jövőre csak Shaw lesz az ember. Tavasszal Rodint, ősszel Meuniert, nyáron Stuckot, télen Böcklint imádják. Otthon az oroszokat olvassák, társaságban a franciákról beszélnek, folyóiratokban a németekről irnak. Öt évvel ezelőtt levett kalappal léptek Wagner templomába, ma ledöntötték a keresztes tornyot, hogy a Strauss-harmóniák cirádás kupolája magasabb legyen; ki tudja, holnap ki fog Jerichó falainál trombitálni . . . Még a múlt héten a sziporkázó aforizmákért, a pattogó xéniákért rajongtak, ma halk, fuvolahangú, holdvilágos langyos éjjelek andalító melódiáit áhítja a lelkük . . . Az ég, a föld, az éj, a víz, az arc, a kéz, a szem, a fa, a kert, a múlt, a hó, a csók: mind kaméleonná változott, — tegnap: kék, fekete, piros, — holnap: vérszínű, sárga, lilás . . . Tegnap: minden ember páncélos lovag, — ma: szőr-csuhájú szerzetes, — holnap kiélt pófájú vén rué, — azután csengőszavú ifjú apród . . . Fehér leányok, apácák, özvegyasszonyok: hetairák, hiszterikák, örömléányok . . . Becsület, lovagiasság, hencegés, gazság, rágalom . . . Tegnap kivont kardok: ma mérgezett tűk . . . Tegnap tündöklő élet, ma ragyogó semmi, holnap csillogó halál . . . Minden . . .

Rablelkek: a perc, az elmúlás, a hiszékenység, az idő, a szezon rabjai. Monoklis ifjak, kacérszemű lányok. Megrögzött színházlátogatók, züllött kávéházvendégek. Bankárfiúk, zsúrleányok. Tömeg, horda, csőcselék, söpredék: amelyik ma egy vezért emel a vállára, bár maga sem tudja, miért, — holnap meg letaszítja a sárba . . . s ha még csak elfelejtené! de beszél is róla, mosolyogva, megvetően, — megtapossa . . .

Rablelkek: akik mindenről beszélnek, de semmit sem olvasnak, — vagy ha olvasnak, azért olvasnak, mert mindenki arról beszél . . . Szegény, üresszívű idényemberek, mennyire sajnállak én benneteket! Mert alapjában nem vagytok ti rosszak, csak könnyelműek, hamarfelejtők, könnyenfutók . . . Akik Schnitzlert, Saltent, Wedekindet, Shawt csak azért szeretik, mert most róluk kell beszélni . . . Mit ér a múltnak minden reánk mosolygó emlékezete, mit ér a jövőnek minden titkokat rejtő vad gomolygása?! A ma! A ma! Ez a nap, ez a perc, ez az egyetlen múló pillanat! Csak ebben éltek, csak ebből éltek, csak ennek éltek. Aztán jöjjön a másik, — mindegy, mi jön! A fő, hogy később jött, újabb, dicsőbb. Hiszen a régihez képest minden új: fejlődés, úgy-e? Természetes . . .

Csudálatos: milyen mohón habzsoljátok ti az ezerszínű, ezerillatú, ezerformájú élvezetet. Ti mindig újak vagytok. Ti haladtok a korrall. Tiétek a jövő. Tele bizalomtól buzog a szívetek. Ősmegvetés minden múlt iránt . . . Ti nem születettek, belőletek nem lesz múlt sose . . .

Bohó, rajongó szerzetes, aki homályos cellában, pislogó mécsnek fel-fellobbanó halovány világánál egy életen át irtad könyvedet . . . aki vörös, kék, arany,

fényeszőld színekkel festettél ki apró képeket . . . Komor tudós, aki könyvtárat tanultál át súlyos éjeken . . . Ékesszavú, lantos, ki kockás várudvarokon zengtel dicső szerelmi éneket . . . Te kedves tollú krónikás, aki mosolyogva mesélsz e édes-bús száz történetet . . . Keménykezű szobrász, ki régen porlatsz tán legszebb szobrod alatt . . . Lánglelkű festő, aki a világítélet megrendítő színeit dobtad a falakra . . . Óriult agyú költő, aki megirtad az emberiség diadalmas végét . . . aki az isteni harc rettentő himnuszát zúgod a szívünkbe érces szavú hangon, — ti nem éltetek . . .

Csak a jelen! csak a jelen! . . .

Mire való ez a nagy hűhó? Mire való a beharangozások?

Hiszen nem újraértékelés folyik itten, hanem alkuvás. Megalkuvás minden korrall, minden perccel, minden arccal, minden szívvel, minden szóval, minden színnel, minden rosszal, minden széppel. Megalkuvás, — örök, szakadatlan megalkuvás. Piacra hányják az állértékek töméntelen pelyváját, hogy elvesszen bennük a tiszta buzaszem. Láncokat csörgetnek, üstdobok dübörögnek, félreharangoznak, hogy elnémuljon az ezüstcsengő hangja. Ördögi kórust énekelnek, hogy elpusztuljon a megváltó ige. Lángba borítják az egész világot, hogy elvakuljon beléje a nap . . .

Egymáshoz méltó emberek: a művész és a bámulója. A kritikus, aki nem létező értéket mér, aki abszolút súlyokról beszél, könnyen feledve, hogy a súlyossághoz le galá b k é t d o l o g k e l l , — hogy értékeléshez legalább két érték szükséges . . . Boldog emberek, — szegény emberek! . . .

Rablelkek: akik egy napnak, egy képnek, egy hangnak éltek, — türes a ti lelketek, nem meleg a ti szívetek. Nem tudtok ti igazán örülni. A ti lelketek: dióhéj, — a mi lelkünk az égboltozat. A ti szívetek: gyufaláng, — a mi szívünk az örök tűz. A ti kebletek: egy műterem, — a mi keblünk a nagyvilág. A ti szemetek: kis körben lát, — a mi szemünk az istenszeme. A tiétek: egy hang, — a miénk a szférák zenéje. Ti vagytok a verc, — mi vagyunk az idő. Ti vagytok: a hirdető, — mi vagyunk a tiszta élvezők. Ti: emberek, — mi istenfiak . . .

Rablelkek: nektek egy zár beszél, — nekünk dalol: az egész világ, Nekünk mesél az agg Homer, nekünk regél az ifjú névtelen fiú: nekünk festett Paolo Veronese, nekünk festett egy Székely Bertalan; nekünk zengett a kobzos éneke, hozzánk kiált a „Todesverkündigung”; nekünk faragott Lysippos, reánk néz le a Balsac-szobor. Minket tanított a Jézus Krisztus, mihozzánk szól „úgy” Zarathustra. Hozzánk kiált Elektra esküvése, bennünket megráz a János szava . . .

Miénk a múltból a jövőig minden szép, nemes, ami embermű-ben tisztán megjelen, — tiétek a tűnő perc, a ma . . . Tiétek az eszménytelen hiúság, — miénk az örök, nyugodt élvezet . . .

□□□□

Minden ember tele van igazsággal, csak legyen, aki megmutatja nekik.

Molnár Ferenc

ügyelni egyforma félelemmel kell. Bátorkodom megállapítani, hogy az Új Idők kritikai jelentőségéről komolyan beszélni nem lehet. Ez a gartenlaubei szellemben szerkesztett újság régtől fogva nem jelentkezik egyéb igényekkel, mint a többi családi képes hetilap s azon függő viszonytól fogva, amely a kiadó könyvkereskedő céghez köti, amúgy is olyan egyoldalúságra van kárhóztatva, hogy kritikai függetlenségében, de sőt kritikai jelentőségében valóban azon művelt családok sem hihetnek, amelyeknek asztalán az Új Idők helyet foglal. Azt hiszem tehát, hogy nem mondok megiepőt, amikor azt állítom, hogy Farkas Pálra azért haragudni, amiért az Új Idők kritikai jelentőségével visszaél, valóban nem lehet, azon egyszerű oknál fogva, mert ez a jelentőség teljesen fiktív valami. A valóságban nincs is.

Ami pedig az Új Időket, mint írói pénzforrást illeti, igazán örülök, hogy ennek kapcsán egy megállapítással szolgálhatok. Ez a megállapítás a következő: Soha annyi alkalom nem volt a megnyilatkozásra, mint az utolsó néhány esztendőben, amióta Magyarországon újságokban és folyóiratokban az új magyar literatura „Sturm und Drang” periódusa igen élesen jelentkezett. Valósággal a fiatalok inváziójáról lehet beszélni; annyi új és friss talentum került a felszínre, hogy az újságok és folyóiratok kiadói helyesen szimatolván meg az értékcseré előnyeit, mindenütt helyet szorítottak a jelentkezőknek. Soha annyi helyen írni nem lehetett, mint most és ami ezzel egy: soha annyi helyen — ha magyar arányokban is — nem kereshetett az író, mint ma. Napilapok, a Nyugat, a Renaissance, az Élet, a Színház, a Vasárnapi Újság és a többi, mindmegannyi jól megalapozott üzleti vállalkozások is egyben és minden csak valamennyire értékes talentumnak helyet tudtak adni. Ki szorul az Új Időkre? Én nem hiszem, hogy azért lehetne Farkas Pálra különösképp haragudni, mert az Új Idők szerkesztője.

Hát miért? Miért? Mert szociológus, közgazdász, orientológus, sarkutazó, hadászati szakértő és képviselő? Ezért se. Ez pénz kérdése: olyan kevés talentummal, mint amennyi Farkas Pálnak van, már igen sok gazdag ember tett szert hasonlóan „széles látókörre” és lett honatya, de sajtó, kritika, publikum jóindulatának teljes birtokában,

Aki a farkaspálgyűlöletnek az okát meg akarná írni, az valóban igen terjedelmes munkában fejthetné ki a magyar sajtó kritikai elnyomottságának pszichológiai okait. Annak meg kellene mutatni, hogy a magyar újságokban esztendőről-esztendőre nem jelenik meg olyan kritika, amelyet független meggyőződés inspirált, hogy itt az emberek, ha csikorgó fogakkal is, de megírják az ellenkezőjét annak, amit gondolnak és ami igaz, hogy itt a kritikus éveken át köteles elnyelni a meggyőződését, a hitét és — ha van — a tudását, hogy itt jóakaratu vállvergetésekben és közönyös mosolygásokban excellál a kritikai felsőbbség és az emberek elharapták a nyelvüket és elszoktak attól, hogy becsületesen beszéljenek.

Aztán persze: jön évente egyszer jó Farkas Pál és megadja a magyar kritikának is a lehetőséget arra, hogy a tehetségtelenségen és annak túltengésén főlháborodjék. A kritika felháborodik, a vidéki lapok rossz helyesírással Farkas Pálról humoros megemlékezéseket írnak: s ezzel a tehetségtelenség ügye el van egy esztendőre megint intézve.

A többi tehetségtelen, mind a többi, aki itt karriért csinált, író, művész, politikus: annak békesség fényeskedjék Farkas Pál szent nevében. Mindörökké Amen!

A KRITIKUS MINT MŰVÉSZ — IRTA: OSCAR WILDE

(5)

Gilbert: (folytatja). A görög kritikai szellemnek kell köszönnünk az epilát, a lyrát, az egész drámát, fejlődésének minden mozzanatában, beleértve a burlesque-et; neki az idyllt, a regényes novellát, a kaland-novellát, az értekezést, a párbeszédet, a szónoklatot, a felolvasást, — amelyet talán nem bocsátunk meg neki — és az epigrammot, ennek a szónak egész tág értelmében. Tényleg mindent neki köszönhetünk, kivéve a sonnetet, — mégis gondolat-mozgalmi másának a nyomaira lelünk az anthológiában — kivéve továbbá az amerikai journalismust, melynek sehol a világon nincs mása és az utánzott skót tájnyelven irt balladákat, amelyre nézve legszerényebb írónk egyike nemrég azt ajánlotta, hogy másodrendű poétáink véglegesen lélektelen erőlködéseinek alapjává kellene tenni, hogy azok valóban romantikusakká váljanak. Minden új iskola, amint megjelenik, a kritika ellen ordít, ám mégis az ember kritikai képessége az, amelynek származását köszöni. A pusztá alkotó ösztön nem újít, hanem ismétel.

Ernest: Eddig úgy beszéltél a kritikáról, mint az alkotó szellem lényeges részéről. Teljesen elfogadom elméletedet. De mitevők legyünk az alkotáson kívüli kritikával? Én balga megszokásból folyóiratokat olvasok s úgy látom, hogy a modern kritika legnagyobb részben teljesen értéktelen.

Gilbert: Mint a legtöbb modern műalkotás is. A közepszerűség a saját egyensúlyára méri a közepszerűséget, a hivatatlanság tapsol a testvérének, ez az a látványosság, amelyet Anglia művészi tevékenysége időről-időre nyújt számunkra. Mégis, úgy érzem, hogy kissé méltánytalan vagyok ebben a dologban. Rendszerint a kritikusok — természetesen a magasabb rendűekről beszélek, azokról, akik a sixpenny-újságokba írnak — fölötte műveltebbek azoknál, akiknek munkáit megbírálni hivatva vannak. De egyedül ez felel meg annak, amit bárki elvárhat, mert a kritika határtalanul több műveltséget igényel, mint az egyszerű alkotás.

Ernest: Valóban?

Gilbert: Bizonyos. Bárki meg tud írni egy háromkötetes regényt. Semmi egyéb nem kell hozzá, csak hogy az illető egyáltalán ne értsen sem az élethez, sem az irodalomhoz. Véleményem szerint a mérték találásának nehézsége az a nehézség, amit a bíráló érez. Ahol nincs stílus, ott nem létezhetik mérték. Szegény bírálók — látjuk — oda szorultak le, hogy az irodalom rendőri rovatának reporterei legyenek, krónikásai a művészet szokásszerű büntetéseinek. Néha azt mondják rájuk, hogy végig sem olvassák azokat a műveket, melyekről kritikát kérnek tőlük. Persze, hogy nem olvassák el. Legalább is nem kéne elolvasniok. Ha végig olvasnák, hátralevő napjaikra csökönyös embergyűlölké, vagy — ha szabad egy kedves Newnham-végzett növendék szólásmódját kölcsön vennem — megcsontosodott asszonyemberek lennének. Nem is szükséges ezt tenniök. Ahhoz, hogy a bor évjázatát, vagy egy borfajta minőségét megismerjük, nem szükséges az egész hordót kiinni. Egész könnyen meg lehet mondani egy fél óra alatt, ér-e valamit egy könyv, vagy nem. Igazában tíz perc is elég, ha az illetőnek megvan a formaérzéke. Úgyan ki kíván átvergődni egy fárasztó kötetten? Teljesen elég, ha az ember belekóstol — sőt, el tudom képzelni, hogy több, mint elég. Jól tudom, hogy sok tisztességes munkása van a festészetnek épúgy, mint az irodalomnak, akik egészen ellene vannak a kriti-

kának. Egészen igazuk is van. Munkájuk semmi szellemi közösségben nincs saját korával. Az örömnak egyetlen egy új elemét sem hozza számunkra. Nem támaszt új birodalmat. A gondolatnak, a szenvedélynek, vagy a szépségnek. Beszélni sem kéne róla. Át kellene adni a megérdemelt feledésnek.

Erneszt: De kedves cimborám — bocsáss meg, hogy beszédedbe vágok — úgy látom, szabadjára engeded kritikai szenvedélyedet s az nagyon is messze ragad el. Mert hiszen, elvégre ép neked kell elismerned, hogy sokkal nehezebb valamit megcsinálni, mint beszélni róla.

Gilbert: Nehezebb egy dolgot megcsinálni, mint beszélni felőle? Egyáltalán nem. Vaskos és népszerű tévedés. Nagyon is sokkal nehezebb valamiről beszélni, mint azt megtenni. A mindennapi élet körében ez természetesen egészen világos. Bárki végigélhet valami históriát. Megirni csak egy nagy ember fogja tudni. Nincs semmi cselekvésmód, semmi érzelemnyilvánítás, amihez hasonlót nem találhatunk az alacsonyabbrendű állatokban. Egyedül a nyelv által emelkedünk föléjük vagy egymásfölé — a nyelv által, amely szülője és nem gyermeke a gondolatnak. A cselekvés valóban mindig könnyű; s ha legmegrögzöttebb, mert legfolytonosabb formájában látjuk, amit a valódi serénységnek tartok, egyszerűen az olyan emberek menedékét jelenti, akiknek semmi más feladatuk nincs. Nem, Erneszt, ne beszélj a cselekvésről. Vak dolog az, külső hatások függvénye; olyan erőlkések mozgatják, amelyek természetét nem ismert. Lényege szerint tökéletlen dolog, mert véletlenek korlátolják és maga sem tudja a végét, folyton ingadozván saját célja körül. Alapoka a képzelet hiánya. Azoknak a legutolsó menedéke, akiknek fogalmuk sincs arról, hogy hogyan kell álmodni.

Erneszt: Gilbert! úgy bánsz a világgal, mintha kristálylabda volna. Kezedbe fogod és úgy forgatod, hogy kényed-kedved szerinti arcot öltön. Nem más teszel, mint hogy újraírod a történelmet.

Gilbert: Az egyedüli kötelesség, amelylyel a históriának tartozunk, hogy újraírjuk. Nem a legutolsó feladata ez a kritikai szellemnek. Ha majd teljesen felfedtük azokat a tudományos törvényeket, amelyek az életet kormányozzák, látni fogjuk, hogy egyfajta emberben van csak több önámítás, mint az álmodozóban: a tettek emberében. Ez igazán nem ismeri sem a tettei eredetét, sem azok eredményeit. Azon a földön, amelyről azt hitte, hogy tövismagot vetett bele, szüretet szüretre tartunk s a fügefá, amelyet a kedvünkért ültetett, terméketlen, mint a buhogáncs és még annál is keserűbb. Az emberiség csak azért tudta a maga útját megtalálni, mert soha sem tudta, hogy milyen úton megy.

Erneszt: Eszerint azt hiszed, hogy a cselekvések körében minden tudatos cél önámítás?

Gilbert: Rosszabb, mint az önámítás. Ha elég hosszú ideig élénk ahhoz, hogy cselekedeteink eredményeit láthatnók, lehetséges, hogy azokat, akik magukat jóknak nevezték, a sötét megbánástól betegen látnók, azokat pedig, akiket a világ gonoszoknak tartott, nemes öröm járna keresztül-kasul. Minden legkisebb dolog, amit cselekszünk, az élet nagy gépezetébe siklik; ez podzorzává zúzhatja és értéktelenné teheti az eredményeinket; bűneinket egy új, minden ezelőttinél pompásabb, fénylőbb polgárosodás elemeivé varázsolhatja.

(Folytatjuk.)

□□□□

„A VARIÉTÉ FELÉ“ — IRTA: HOMONNAI ALBERT

Ilyen címen írja meg Ignotus a „Nyugat“ 19-ik számában az irodalom carmen lugubróját. A fejlődés a variété és az újságírás felé tart. „A világ demokratikus lett s ez, amely emelkedés a politikában, olyan hanyatlás a közízlésben. A sokak kezdenek uralkodni s velük jut uralomra az ő türelmetlen és felszínes ízlésük.“ Kinek kell irodalom? Ki akar vesződni nagy eszmékkal? Az emberek fáradtak és szórakozni akarnak, nem gondolkozni.

Biz ez elszomorító valóság! Schildkraut ott hagyja Shakespeare-t és a bretlire lép, az isteni Sarah egy táncosnő és egy létraművész-csoport produkciói között recitál a l'Aiglonból — és Ignotus, az érzékeny versek, elbúsult vallomások és mélyből jövő G-húr-változatok költője — publicista lett. E kor mindenből kiábrándult. A zöm jutott uralomra, a jómódú középosztály tömege, mely szánalmas realitásában és boldog ötletelenségében nem hisz a rendkívüliségben és szívesen nyugtatja meg magát azzal, hogy a lángész csak vérbaj és abnormitás. A mai polgári osztálynak összes vágya a nyugalom, hogy zavartalanul ebédelhessen, tenyészthesse családját és minden háborítás nélkül olvashassa újsághíreit éhenhalt zsenikről, a zsidók kiűzetéséről és idegen köztársaságok kikiáltásáról. Őrizkedik a hősiességtől, a fájdalomtól és a tragikus érzéstől. Mivel pedig a pénz az ő kezében van, hagyja, hogy tovább pusztuljanak az irodalmárok és százakkal fizeti azokat, kik őt szórakoztatni akarják: az orfeuménekeseket, a díjbirkózókat, a Bataille-okat, stb.

Kinek van szüksége a nyugtalanságokra és a nagy szenvedésekre, mikről a poéták énekelnek? Ignotus megszokta, hogy kegyetlen valóságokat rezgőtlen hangon és finom ridegséggel mondjon el, mintha azok nem is fájnának neki. De én az érzéketlen sorok közül kihallottam az ő keserű zokogását afőlött, hogy ez így van — és ez annál jobban bántott, mert — nem egészen így van.

A kor aggodalmasan akar mindent nivellálni; de melyik kor volt jobb ennél? A tömeg Horátius idejében sem halhatlan ódákat akart, hanem „panem et circenses;“ és nem Donkihotét Cervantes idejében, hanem lovagregényeket. A zöm mindenütt profán és ha Dante, Anatole France és Dosztojevszkij a közmegebízásnak akart volna eleget tenni, akkor a Divina comoedia, Thaisz és Raszkolnyikov helyett operettszöveget irhattak volna Beethoven és Csajkovszki megzenésítésében!

A példák, miket Ignotus felhoz, semmit sem bizonyítanak. A nagy csődület, mit talentumosokból és hivatlanokból a mai kor engros betű- és játékszükségele az irodalomban és színpadon támasztott, még szigorúbbá tette a géniusz kiválasztásának törvényeit. Aki nem bírja a nagy szuszt, annak jaj: kupléíró lesz, vagy

bretlista és nagy pénzeket fog keresni. De az igazi irodalomnak, mely éppennyolyan akaratlan természeti termése az emberi szellemnek, mint a fának az ő ága, mindez nem fog árthatni. Az igazi irodalom (nem az, mely a közszükséglet fedezésére szolgál s amely úgy viszonylik a művészethez, mint a szoborfaragó talján mestersége Phidiáséhoz) sosem volt a tömeg óhaja, hanem kiváló egyéniségek privátügye, kiket ellenállhatatlan üzetés kényszerített arra, hogy életük testamentumát az utódokra hagyják írásaik formájában. Az ilyen irodalmat pedig sose fogja elnyelni a variété.

□□□□

Majdnem minden új tudományos felfedezés, amely gyökeresen ellentmond egy elfogadott igazságnak, hazugság vagy legalább is erőszakosság számba megy eleinte. Nem tudnak benne hinni az emberek, pusztán azért, mert újat mond. Ami nem fér belé az eddigi gondolatkapcsolódásainkba, arra haragszunk, mint a tola-kodó emberre; szívesen lökjük ki a leggyalázóbb jelzők kíséretében Galileire nem azt mondták, hogy téved, hanem, hogy hazudik. Spinozára nem azt mondták a zsidók, hogy bölcselete tévedés, hanem, hogy gonoszság és — kiátkozták.

A művészet világában az érzések új értékelései keltik ugyanezt a hatást. Ami nem ömölhetik simán bele az érzések régi medreibe, azt a régi érzések szeretik diszqualifikálni. Jelzőkkel. Pl. azt mondják rá: paradoxon. „Szellemes, de paradox mondás“.

Tény, hogy minden szenvedélyes újságkeresés a művészetben egész tömeg valódi paradoxont termel. De bizonyos, hogy a paradoxonoknak tartott újságok legnagyobb része nem paradoxon, csak az igazságoknak egy új árnyalata, eddigi tényeknek olyan új vegyülete, amely egy egészen új igazságot ad, olyat, amely teljesen elüt az alkotó elemeitől. Pl. mikor Schopenhauer ezt leírta: „valamit feljegyezni annyi, mint átadni a feledésnek“, azt mondták: paradoxont írt le. Nem keresték benne az új igazságárnyalatot. Ez a Petőfi-sor: „tán csodállak, ámde nem szeretlek“, a maga idejében paradoxszerűleg hangzott. Ha Bernard Shaw azt mondja: „az én szemem egészen normális, ezért látok mindent másképp, mint a kortársaim“, — rámondják: paradoxon. Ha Wilde Oscar kijelenti: „mindenkivel boldogok lehetünk a házasságban, csak azzal nem, akibe szerelmesek vagyunk“, — egy kézlegyintéssel intézik el: paradoxon.

Az, amit első hallásra paradoxonnak tartanak, legtöbbször egy új igazság formulázása. Most még idegen és furcsa, később egészen megértik, elfogadják, használják, elhasználják és előbb-utóbb azok közé az igazságok közé kerül, amikről azt mondják: banalitás.

Majdnem minden új igazság paradoxonnak születik és banalitásként hal meg.

H a l a n d ó

□□□□

SZÓ-KAMRA

MÓR CZ ZSIGMOND

Költészetének, irodalmi fellépésének értékeiről lehet vitatkozni. De egy bizonyos: erős egyéniség az írásban. A szavajárása egészen az eszejárása. A nyelve forgása egészen a lelke forgása.

A nyers érzések tisztasága az ő költészete. Ott szereti legjobban a természetet, ahol az érzések születnek, az érzések erejében, a gyökereiben, nem a fejlett árnyalatokban. Az ő parasztjainak lelkében a száziéle finomodás összes lehetőségeivel élnek az érzések; erősségük oka a nyersségük. Az egészség fénye — nem mindig szép fénye — sugárzik belőlük. Nem sötétedik rájuk a beteg szenvedélyek komorsága. Nagy skálát nem ismer. Gyomor és a vér szerelme: ez a két erőforrás táplálja a históriáit bonyolító erőket. Kis eseményekből lesznek az ő drámái; az alakjai annyira telítve vannak kiaknázatlan erővel, hogy érzéseik a legkisebb lökéstől kicsordulnak. Egy körből, kis körből valók az alakjai. Természetes. A mi érzéseket ő adhat, azt nem lehet sok fajta, sőt nem lehet bizonyos érzékenyebb fejlettségű emberfajta alakjaiban élővé tenni.

A nyelve is olyan ősi, nyers; benne van a sokféle fejlődés és egészséges finomodás lehetősége, de önmagában kissé sötét és vad; közel van az eredethez; a gyökérágak vaskossága fonódik a tövébe; nem illenek sokféle fajta, sőt nem illenek bizonyos érzékenyebb fejlettségű emberfajta szájába.

Ilyen szavai, képei vannak:

nojsz;
sok duggatni való;
föd;
asse;
tyhó;
a pég úgy van;
csak úgy sorjázik a sok fiú;
mentek vígan, kacározva;
az öreganyjuk rájuk zörgött;
bekattantotta a zsebkését;
hátamögött kárálni valakire: asszonyoknak való; férfiember szemtől-szembe rágja le a húst a csontjáról, akire kitétte a célt;
firidni akart;
moshatok egy rendet;
hát kend mért nem tót rá;
az esperes puppogva szipákolt;
jó vón mán megnyugohodni;
megérdemli annyi éktelen törekedéseért, sokféle tűröm-szenvedemért;
idegesen bubogtatta az apró füstfelleget;
ez elvisz, mer e visz el;

mindnyájan göcögtek, kacagtak;
a tojás göcögve zörgött a kosárban;
megbeszéltük az asszonyfeleséggemmel;
tele tüdővel szívta az emberek bámulatát;
a kovács mámoros szemmel nézett körül,
mint a bika a kutyák közt;
fellángolt a vén ember szeme a hamuhodó pillák alól;
a paraszt megböfönt;
csipett a szemével;
szuhos lábú öreg karosszék;
ez már tetsző;
olyan volt, mintha tündelevény jelent volna meg;
sustorgós, ropogós tafotába;
rédelyes tornác;
férhe ment;
cafra;
habókos;
csakúgy fercsegett a szájából a szó;
azt a hétnyűstít;
buborodó vitorlájú bárányfelhők;
az asszony majd szétrobbant;

a férfi összekapta a fogát, a szemöldökét ;
 vágytól szétbuggyant ajakkal néz belé a
 szemébe, a lelkébe ;
 hagyta, hogy fölzaklatott idegei remeg-
 jenek, rengjenek, mint a megvert
 cimbalom ;
 hallodi ;
 jány ;
 lány ;
 parasztján ;
 lányoktól hét singnyire jár a hideg,
 asszonymak komolyan kell járnai ;
 lopom a napot, mint egy lingár ;
 felpattant a menyecske s elkezdett
 csatorászni ;
 hogy sillyedtem vón el ;
 a ficás Tiszaparton ;
 a hangja megcsikkant ;
 déllére jár (az idő) ;
 mohogta ;
 affenébe ;
 keresztrefeszítettszentisten ;
 mikor lesz vége ennek az én kinkeserű-
 gyász életemnek ;
 a beszéd egészen posványá lett ; úgy
 indult, mintha vihar készült volna
 belőle s úgy végződött, mint az őszi
 köd ;
 idegen nyelvű vájákolás ;
 kiehült ;
 sóhajtani szeretett volna, de nem tette,
 hadd feszítse belőlről a léh ;
 kék szeme csillogva legelészett az asszo-
 nyon s néha szinte beleöklelt ;
 májpuha s finom bársonyarcú, omló-
 vonalú szépség ;

gyorsan kigyúló vére egy perc mulva
 már szinte rohanást zuhogóhoz ért ;
 az éhfarkas mohóságával nézte, faldosta
 a rengő, játszó, gyönyörűséges idomok
 habzását ;
 (Dani az első pillanatra megérezte az
 Erzsi lelkét.) Mintha jeges vízbe bukott
 volna hőttestével ;
 a hangja fájdalmasan zuborgott ;
 visszacsámborgott a házba ;
 kövér, zsíros érzések zsibbadtak, fotyog-
 tak a testében ;
 öregemberes maznaságba fáradtak bele ;
 minden egyes rettentő szó újabb és
 újabb vérrakétát robbantott föl benne ;
 mindent elcsarált, ami csak történt ;
 Bora szűzi tisztán, érintetlenül, sőt bizo-
 nyos tekintetben érzéktelenül lebegett
 a csontjaiban, ereiben és gondolatai-
 ban szabadon forrongó érzékiség vad
 hullámain ;
 arcán olyan vidáman csendültek össze a
 színek s vonalak, mintha friss szél
 rázza meg a réten a virágkelyheket ;
 régen rozsdásodnak az izmaim, az erőim,
 ideje egy kemény összecsapásnak ;
 fülében ott zuborgott szíve zsongása ;
 megharsant a kasza ;
 fűrj szava serített a búza közt ;
 lelankasztotta fejét, mint a napszúrta
 virág ;
 égedelem, amely mindent hamuvá tesz ;
 fölémelyedett benne az egész halál-
 keserűség ;
 utána nézett a havas út fehér homályá-
 ban hersegő cipővel elszaladó lánynak.

POBOKI

A revolver nem vitézi fegyver. Es egyformán veszélyes, akár ólomgolyóval,
 akár ólombetűvel töltik.

Zsitvay Leó

*

Kritika nélkül nincs literatúra ; lehetnek könyvtárak, de literatúra nincs
 valamint lehetnek emberek, de azért még nincs státus. A literatúra státus ; és
 státust igazgatószerék nélkül nem képzelhetni : s a kritika igazgatószeréke az írói
 státusnak. Nélküle a sok ezer író, ha volna annyi, nem egyéb, mint széjjelhányt
 tag : nem teszen egy testet s így egy lelket sem ; s e nélkül — nincs literatúra.

Toldy Ferenc
 (Élet és Literatúra, 1826.)

SZINHÁZ ÉS ZENE

EGY SZINÉSZNŐ, AKI ELMENT

Szemfüles színházi rovat szerkesztők megtudták: férjhez megy és megválnak a színpadtól és megcsinálták kiseded riportjaikat. Megírták, hogy a „művésznő új szerepre készül”, sőt valaki még reflexiót is fűzött a hírhez. Egyetlen, de mélységesen bölcs és kitűnő reflexiót. Azt, hogy úgy látszik, a színésznők átlag mégis inkább vágnak a családi tűzhely csendes boldogságára, mint a színpadi sikerek zenébonájára. Amint látni tetszik, igen velős reflexiót, mely könnyűden és kerekken fejezi be a kis cikkekét s ez most már megjelenhetik, mert a hír „meg van írva”, kész, ami történt, megtárgyaltuk. Lapunk közölte olvasóival ezt az érdekes újdonságot „a kulisszák mögül”, lapunk színházi híreket pontosan közöl, gondot visel arra, hogy az olvasó reggelijét izesebbé tegye a deszkák hőseinek magánéletére vonatkozó, friss híreivel, lapunk színházi rovata tehát, — hogy is mondjam csak... — hivatása magaslatán áll.

Csak ennyit írtak. És ezzel Forgács Rózsának a nyilvánosság előtt lejátszódott színpadi pályájától a nyilvánosság nevében, melyet a sajtó képvisel, végleg eibúcsúztak. Egy síma, léhán üres kijelentéssel intézték el mindazt, amit ez a színésznő eddig nekünk adott. Röpké köszöntéssel hagyták elmenni a színpadtól, még csak nem is azzal a bájosan melankólikus mosolylyal, azokkal a kedvesen sajnálkozó szavakkal, melyek ily esetben, például Báthory Gíza, Fürst Elvira vagy Paulay Erzsébet színművésznőknek okvetlen kijárnának. Holott pedig még emlékezünk a kritikákra, melyek

Forgácsról szóltak és amelyek ezekről. És emlékszünk, hogy ha csak némi művészi érzék is adatott meg kritikusnak, az sokkal jobb véleményeket mondott Forgácsról, mint a többiről. Elismerték, hogy művészetet akar nyújtani, hogy komoly valaki volt a színpadon. Ezt, legalább ezt elismerték. Hittek ebben, de nem azzal az őszinte rokonszenvvel és kivételes indulattal, mely az igaz tehetséget megilleti és amit sokszor kifejezésre kellett volna juttatniok lapjaikban, a sajtóban, — amelyet valami különös makacssággal olyannak szeretnék látni, hogy, mint a nagy tömegek állandó olvasmánya, napról-napra apró leckékkel vezesse rá a közönséget a való művésze megértésére és méltánylására.

De nálunk nem művészeti rovatot csinálnak, hanem színházi rovatot és Forgács Rózsát nem volt felkapott színésznő.

Nálunk a finom művészi eszközökkel dolgozó színészembernek nagyon nehéz ügye van a sajtónál. Minél előkelőbb és újabb, amit hoz, annál több tartózkodással fogadják. És csak az éles, nyomatékos játéku színészt dicsérik, a „kabinet-alakításokat”, amit a közönség szórakozni vágyó túlnyomó része, élvez, magasztal, megtapsol.

Nálunk a sajtó az előfizetők átlagos művészi értelméig, tehát a művészetlenségig süllyeszti le kritikái színvonalát, ahelyett, hogy az előfizetőt a maga művészi értelméhez vagy — jobb lesz személytelenül beszélni, — a művészet megértéséhez emelné fel.

A közönségnek pedig az elegáns

és szépséges Báthory Giza kellett és Beöthy ismerve a közönséget és Forgács Rózsi, Báthorynak adott előnyt. A közönségnek a színpadon csak kétféle női figura imponál. Az, amely valami szenvedély vagy tulajdonságtetszetős, gyorsan megkapó, vastagon aláhúzott megjátszását adja (Ligeti, Márkus, Jászai) és azután az a fajta, amelyet Szász Zoltán oly tömör tartalmassággal nevez „dísznőnek”, a drámai színpad külön show-girljei. (Báthory)

Forgács Rózsi egyik csoporthoz sem tartozott. Magában állott, küzdő színésznő volt, újat hozó, merész. Nem üde látványt, édes, éneklő hangot, kiszámított mozgásbeli plasztikát vitt a színpadra. Színésznőinknél ritka, fejlett intellektusával, az élet és művészet fájdalmas szépségei finom megérzéseinek és megérettetésekkel eszközeivel játszott új asszonyokat a magyar színpadon. A színjátszás egyetlen nagy magyar evolúciójában a Thália társaság forradalmi előadásában vezető szerepei voltak. Itt helyén volt. A „Remény”-ben, a „Holt város”-ban, „Nóra”-ban. Itt láttuk egész alakját, itt kitartra elénk a szép, szomorú emberségét, a lelkét, melyivel szegény, jó lelkek tragikus, halk vonaglását mutatta meg, itt éreztük a gyöngéd, melengető szeretetét az ember iránt, az embert sirató csendes, lágy sírását, a művészetét. Itt tanultunk meg hinni benne és hinni vele.

És aggódtunk érte, mikor a „Magyar Színház”-ba ment. Feltűnt, nem kapja ott az ő szerepeit és félelmünk alaposnak bizonyosodott. Keveset játszották és nem adtak eléje komoly feladatokat. „Forradalmi nász” Alaine grófnőjét, ezt az üres és passzív szerepet, az „O” tökéletlenül megírt Magdolnáját játszották vele. És „Padua hercegnőjét”. Minden szerepét

úgy játszotta, mint nálunk kevesen tudnák, pedig méltatlan, nem nagy lélegzetű szerepek voltak. Wilde darabját kivéve, ahol tényleg vezető szerepe volt, sehol sem foglalkoztatták érdeme szerint. Padua hercegnőjében pedig nagy és megrázó tudott lenni, de a közönségnek gyöngébb fizikuma nem adott elég illuziót a fejedelmi szépségű hercegnő elképzeléséhez, alakja nem volt azé a hatalmas és nagyszerű asszonyé, akít ez a szerep megkíván. Hozzá nem illő partnerének, Csontosnak játéka és maga, a kevésbé eredeti középszerű darab is sokat rontott a sikerén. Így volt, hogy egyetlen nagy szerepében még jelentős külsőségek is megakadályozták, hogy szorosabb kapcsolatba jöhessen a közönséggel, mely nagyrészt úgyszólván idegenül állt szemben finom művészetével.

Az utóbbi időben aztán Báthory Giza és Góthné kapták a szerepeket, melyeket ő szeretett volna játszani. Legutóbb Góthnének adták Karenin Annát, pedig Tolsztoj asszonya bizonyítással, mely színészi énjét vonzotta, lelkesítette, melyet megfelelő feladatnak tartott. De Beöthy nem bízhatja az ilyen költséges kiállítású darabot egy kevésbé kedvelt színésznőre. Ellenben a darab valamelyik kisebb, súlytalan szerepét... És a kisebb szerepek mind üresek, semmik, nem kívánnak művészi megalkotást, nem kívánnak művészt. Csak egy embert, akinek az a célja, hogy néhány mondat rutinos elmondásával megkeresse a kenyereit.

Forgács Rózsi tehát belátta, hogy ő nem ezekre a kis szerepekre termett, hogy azokban nem adhat nekünk semmit.

*

Forgács Rózsi elvesztettük.

Róbert Oszkár

□□□□

Henry Bataille „Balga szűz“-ének előadását Csathó Kálmán olyan rutinnal rendezte, amilyen rutinnal a szerző a darabot megírta. Odry Árpád egy igazán testéhez álló szerephez jutott a darabban. Az a sok, önmagával játszó lendület, ami Odryból mindúntalan kikívánkozik, pompás teret kapott a „Balga szűz“ egymásba csapó jeleneteiben. A saját érzéseivel pótolta azt, amit Bataille nem csinált meg az ő szerepében. Nem annyira a művészi öntudatoságra volt szükség, mint inkább a szenvedélynek tiszta hangjaira. Nem a szerepének alakját — ezt a gyöngén megcsinált alakot — kellett megjátszania, hanem azt az embert, akit ezekben a helyzetekben a saját érzései révén elképzelt magának. Sok szabadsága volt ez előnyére vált. Tőle kaptuk, amit kaptunk, nem Bataille-től. Márkus Emil a művészete delelőjére jutott. Ahogy a jó hegedűs kezében nem hallani, amint a vonó szőre a húrokat súrolja, csak a szintiszta hangot: ebben a szerepében ő igazán függetleníteni tudta az alakítását minden eszköztől; nem az eszközök: a hang, a zene, a kéz, a tolette domináltak, hanem a szerepe egysege. A harmadik felvonásban tökéletes volt. Pethes Imre abbóját szoborba lehetne faragni.

Halandó

Magyar quartett. Waldbauer-Kerpely-Temesváry-Molnár. Első hangversenye f. hó 16-án d. u. volt a Royalban. Műsoruk: Dohnányi. Vonós-hármas. Op. 8. Haydn. Vonós-négyes. No. 46. D-dur. Beethoven. A nagy Á-moll. Op. 132.

A Dohnányi-hármas játszva, az első két tétel kis lámpaláza után már kinőttek feladatuk kereteiből. És az érett

Schumann stylusában szélesen komponált harmadik tételnél először borzongott végig a hallgatóság.

Mikor Haydnt játszották, mindenkinek arca felderült. Szuggerálták a zenének súlytalan, aetherikusan tovalebegő meglegedettségét és ráncokat láttunk eltűnni fáradt homlokokról, ismeretlen, idegen mosolyt megjeleníteni ajkakon, amelyekre a hétköznap reárajzolta minden unalmát. A teremben úr lett Haydn szent optimizmusa, a minden világok eme legjobbjának gyönyörű hazugsága.

És aztán jött Beethoven. A sükettség és örülettel küzdő, száz menyország diadalmámorát és ezer poklok kínját magában hordó Titán. Az Opusz 132-nek Beethovenje: a meghaló keselyű. És halálos csend lett. Így még nem halottam Beethovent hallgatni Budapesten. Ez a kritikája előadásuknak.

Megemlítsük még, hogy mind a négyen végtelenül, hihetetlenül fiatalok, hogy az ő korukban az egyéniségeknek az abszolút alárendelése az egynek: a zenének, szinte csodálatos? Hogy ami a hangzás szépségét, az interpretálás tisztaságát és azt az imponderabilis valamit illeti, amit zenei előkelőségnek hívunk és a mi a kamarazenélés alfája és omegája, abban már ma is az első, csak a legelső mérkőzhetnek velük?

Bevalljam azt is, hogy mikor Beethovent játszották, szemeimet behunyva, azt a négy öreg urat véltem hallani, örök szépségek megértetőit, akiknek vezére az agg, fehérhaju magyar hegedűskirály, ma már csendes álmát alussza a berlini temetőben.

A magyar quartett még 5 hangversenyt ad a saisonban. Mindig vasárnaponként. Valóban, ez ünnepi muzsika.

Guilio

1930

KERÜLÉS

Plakát-stilus a kritikában. Ez alatt a cím alatt sokat lehetne írni azokról a recenziókról, amelyek célja semmi egyéb, mint hogy a közönséget az ismertetett mű megvételeire csábítsa. A plakát mindig csak dicsér. A plakáton minden munka a legjobb munka, megéri azt az árat, amely lehetőleg igen nagy betűkkel van a plakátra nyomva. A plakátban nem is a jelzők fontosak, hanem az a néhány sor a végén, amely arról szól, hogy hol lehet azt a munkát megszerezni? Ez után a szerény megállapítás után azt kérdezzük: mi a különbség a plakát és Pesti Hírlap irodalmi recenziói között? A Pesti Hírlap irodalmi rovata ugyanis így végződik: (E rovatban ismertetett összes munkák megrendelhetők lapunk kiadóhivatalában.) Az október 23-i számban láttam.

APesti Napló október 23-i számában a Cholnoky Viktor tollából eredt szép és okos elmefuttatást olvastunk „Királyi Ahasverusok” címen. Ugyanebben a számban Tömörkény István irt tárcát a „Földbúvárok”-ról. Egy egyikükre sem lényeges összehasonlítás kínálkozott a tollam alá. Mindkét íróban a nagy tanítói szerepet kell éreznünk. Cholnoky töméntelen ismeretre, no meg gondolkodásra tanít. Tömörkény beszélni tanít. Lehet, hogy ha Cholnoky Viktor direkt halhatatlan novella vagy regény-témákat keresne folyton s szörnyű nyugalma volna azok megcsinálásához, igen nagy regényíró vagy novellairó volna. Ő azonban a hálátlanabb feladatra áldozza az energiáját. Benéz a föld alá, a vízbe a levegőbe, a csillagokba, népek történetébe, a laboratóriumokba, a nyelv kamráiba, mindenüvé, ahol csak valami bújdogol, amit a mi közönségünk még nem kebelezett be, átadja nekünk, úgy, mintha nem is ő adná nekünk, hanem maga az élet. Majdnem minden írása egy regény vagy novella, amely a való életben kezdődött el, az ő írásain keresztül bonyolódik s a mi életünkben ér véget.

Persze, hogy a két élő gyökér: egyrészt a valósággal, másrészt a mi bekebelező falánkságunkkal való összefüggése két felől szívja a dolgaiból az önálló életet. Kevés bevezetett, önmagában külön élő írás hagyja el a tollát. De a saját kora számára nagy férfiú minden írásában. Tanít folyton-folyvást s ez nagy szó. Tömörkény Istvánt is azért szeretjük leginkább, mert tanítja a beszédünket. Ritkán csinálja meg a témáját úgy, hogy remekbe készült novellának, elbeszéléseknek vagy rajznak vagy akármi másnak tartsuk. De akármit ír, az igazán élő magyar nyelv bányájából hozza nekünk az egészséges szavakat. Gazdagodunk minden írása után. Ezek után felejtjük el az összehasonlítást, a mi mindig barbár dolog s külön-külön gondoljunk erre a két nagy tanítómesterre.

ABudapesti Hírlap október 23-iki számában Bárd Miklós „Végeztem” címmel versel. Olvassuk: „Elgondolom, ha lóra kapnék, Ballagva szóltan, kantárt megeresztve.” Különös. Abban, hogy valaki „lóra kap”, annyi mozgás van, hogy utána nem igen szokott ballagás következni. Ameyik ló pedig ezek után is ballag, sőt megeresztett kantárszár alatt is csak ballag, az a ló ugyan gebe lehet. Semmiesete sem Pegazus.

Csáth Géza klasszikusan szép novellát irt a Világ október 18-iki számába „Schmith a mézeskalácsos” címen.

Korcsák Jenő. Új név. Ügylátszik elsőrendű novella-író lesz belőle. Még emlékszünk arra a novellájára, amit tavaly az Új Időkben olvastunk tőle: „A kéményseprő”-re. Intém szenzáció volt a hozzáértők számára. Emlékszünk a „Kövér leány”-ra, amelyet nemrég a Nyugat közölt. Most az „Élet” legújabb számába irt „Horváth Pius miséje” címen olyan novellát, amely a legértékesebb figyelemre tarthat igényt.